

Strategisch beleidsplan 2020-2025 Vaar- en Waterrecreatie Groningen

‘Een leven lang genieten op het water’

*3 maart 2020,
Regioteam Groningen & Drenthe Watersportverbond*

*Gerard Vloothuis (voorzitter)
Philip Freriks
Rob Helder
Leonard Teerling (opsteller beleidsplan)*

Visie, koersbepaling en vaststellen van de te realiseren doelen

Over het strategisch beleidsplan

Dit strategische beleidsplan van het **Regioteam Groningen & Drenthe van het Watersportverbond** is niet alleen een visie op uitsluitend ons werkgebied, maar bevat ook de te varen koers en het vaststellen van de te realiseren doelen daarin.

Wij merken op dat visie en missie van het Watersportverbond als organisatie met meer dan 80.000 leden is, naast haar hoofdtaak belangenbehartiging, vooral gericht op aspecten die landelijk relevant zijn, nog meer aandacht schenkt aan de wedstrijdsport en de Olympische wedstrijdsport. Een groot aantal onderdelen in het landelijke visiedocument “Watersport, Blik vooruit” en in het jaarplan lopen echter wel parallel, zoals visie over natuur, duurzaamheid, innovatie en belangenbehartiging

Visie

De visie van het Watersportverbond als organisatie richt zich op de fundamentele waarden van sporten en recreëren. De visie van ons regioteam richt zich op vijf pijlers die aan deze fundamentele waarden invulling moeten en kunnen geven (zie hoofdstuk 5).

Missie

De missie van ons regioteam is een uitwerking van de missie van het Watersportverbond, gericht open ‘een leven lang genieten op het water’, te weten het “slechten van drempels en het creëren van kansen, gebaseerd op kansrijke trends en ontwikkelingen en sterktes in ons werkgebied (zie hoofdstuk 3). Meedenken en adviseren geven we vorm via een structuur van vier doelgroepen:

- motorbootvaart / vaartoeristen
- de wedstrijd- en recreatieve zeilers
- recreatieve kanovaart
- boardsports (suppen, windsurfen, kitesurfen)

Koersbepaling

Voor het realiseren van de gewenste doelen, gebaseerd op onze 5 pijlers, richt het regioteam richt zich op samenwerking met stakeholders die doelen nastreven waarmee een win-win situatie kan worden gerealiseerd (zie hoofdstuk 4).

Concretisering en innovatie

Voorwaarde is dat de na te streven doelen een bijdrage moeten en kunnen leveren aan de leefbaarheid, vrijetijdseconomie of het inkomende vaartoerisme. Dat kan alleen als een provincie, gemeente of de samenwerkende stakeholder ook bereid is daar samen met ons concrete plannen voor te realiseren (zie de paragrafen 6.1 en 6.2)

Visie, koersbepaling en vaststellen van de te realiseren doelen

1 Visie regioteam

De nadelige invloed van de mens op natuur en landschap neemt elk jaar toe en lijkt geleidelijk een onaanvaardbare grens te overschrijden. Met name de landbouw heeft door het bovenmatige gebruik van kunstmest in de afgelopen decennia een zware wissel getrokken op de waterkwaliteit doordat te veel onbenut fosfaat in zowel bodem als water terecht is gekomen.

Ook zonder verbod op toiletlozingen door de recreatievaart zou de invloed ervan op de waterkwaliteit beperkt zijn. Desondanks is het regioteam van mening dat elke vorm van verontreiniging door de recreatievaart, ook door 'foute' antifouling, moet worden voorkomen.

Het regioteam ondersteunt, gelet op de KRW-doelstellingen, de gerechtvaardigde wens voor schoon water en de wens de oorspronkelijke biodiversiteit in het onderwaterleven terug te krijgen. Wij zijn echter zeer bezorgd over plannen de biodiversiteit in vaar- en zeilgebieden te bevorderen, waar ter plaatse nieuw boven- en onderwaterleven komt dat daar oorspronkelijk niet aanwezig was. Met name achten wij dit niet acceptabel als dit voornemen gerealiseerd wordt met maatregelen die plantengroei bevorderen met als doel water, dat op zich 'schoon' is, ook helder te maken. Plantengroei die water- en vaarrecreatie ter plaatse ernstig zal beperken of zelfs onmogelijk zal maken.

Het Regioteam is daarom zeer bezorgd over maatregelen die leiden tot een 'maakbare natuur' zonder dat (voldoende) rekening wordt gehouden met vaar- en waterrecreatie. Een sector, van groot belang voor de leefbaarheid in de regio, voor de vrijetijdseconomie en voor het inkomende vaartoerisme. Er moet steeds in goed overleg worden gezocht naar oplossingen die het coexisteren van belangen mogelijk maken.

Het regioteam richt zich niet alleen op het oplossen van knelpunten en het behartigen van de belangen van de leden van het Watersportverbond, maar richt zich ook op de belangen van alle overige watersporters en stakeholders, zoals ondernemers in de sector recreatie en toerisme. Vaar- en waterrecreatie kunnen niet zonder ondernemingen die deze sector met hun diensten ondersteunen. Omgekeerd geldt hetzelfde. Reden waarom het regioteam in dit strategische beleidsplan naar alle stakeholders in de sector heeft gekeken en naar de rol die zij daarin vervullen.

Dit heeft ertoe geleid dat wij ons op 5 pijlers richten:

1. Goede vaarweginfrastructuur die zoveel mogelijk aansluit op andere structuren in de vrijetijdssector (fietsen, wandelen, openbaar vervoer)
2. Veiligheid op het water
3. Adequate voorzieningen op de aanlegplaatsen
4. Duurzaamheid (milieu, energiebesparing en innovatie)
5. Vaarroute ontwikkeling (gericht op de vrijetijdseconomie en inkomend vaartoerisme)

De 5 pijlers in dit beleidsplan laten slechts een limitatieve opsomming zien van actuele voorbeelden van hetgeen het regioteam belangrijk vindt. De doelen zelf worden in separate documenten uitgewerkt en voorgelegd aan de desbetreffende vaarwegbeheerders en aan de beleidbepalers bij de overheid.

Een goed voorbeeld daarvan is ons rapport '*Recreatievaart Delfzijl*', een verkennend onderzoek naar kansen en mogelijkheden voor de recreatievaart in de gemeente Delfzijl. Na de gemeentelijke herindeling per 1 januari 2021 is eigenlijk een update van dit rapport nodig.

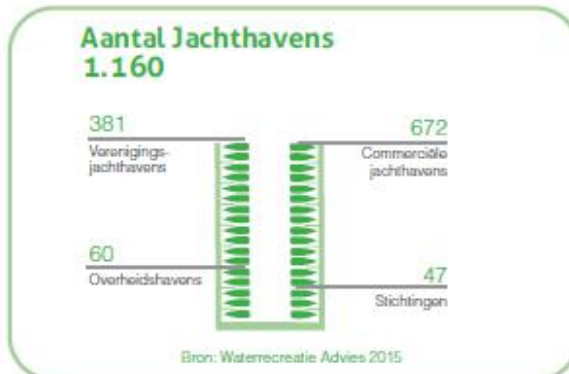
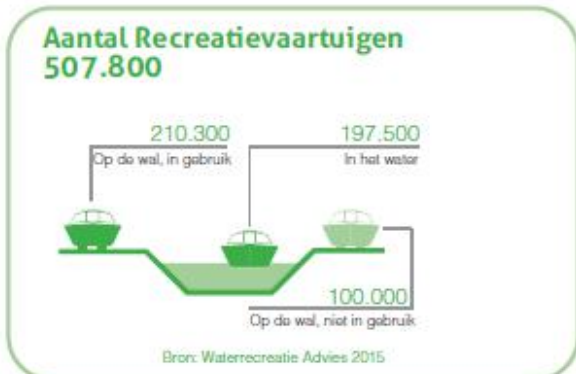
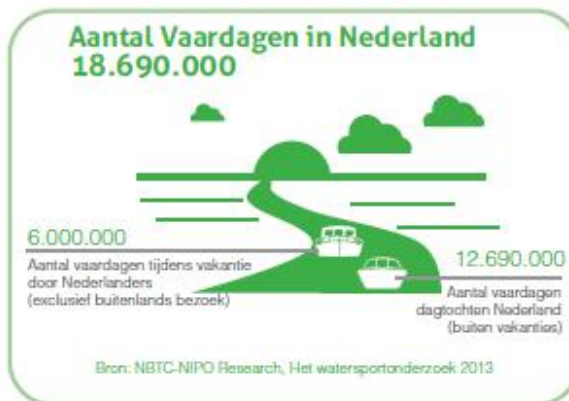
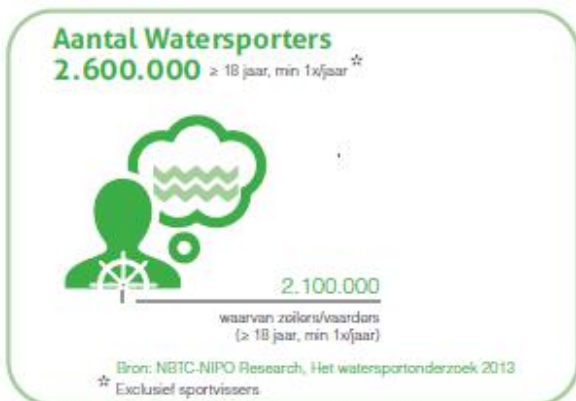
Visie, koersbepaling en vaststellen van de te realiseren doelen

Sluis 4e Verlaat Het Stadskanaal

2 Economische betekenis

Vaar- en waterrecreatie zorgt in Nederland jaarlijks al voor een omzet van circa 4,5 miljard euro bij bedrijven werkzaam in de vrijetijdseconomie en dienstverlening. In dit bedrag is nog niet de omzet meegenomen die waterrecreatie en vaartoerisme genereren in de sector horeca en toerisme. Dit grote belang betreft niet alleen de vrijetijdseconomie en het inkomend vaartoerisme, maar ook de leefbaarheid in de regio.

Bron: Basisvisie Recreatie Toervaart Nederland (BRTN)

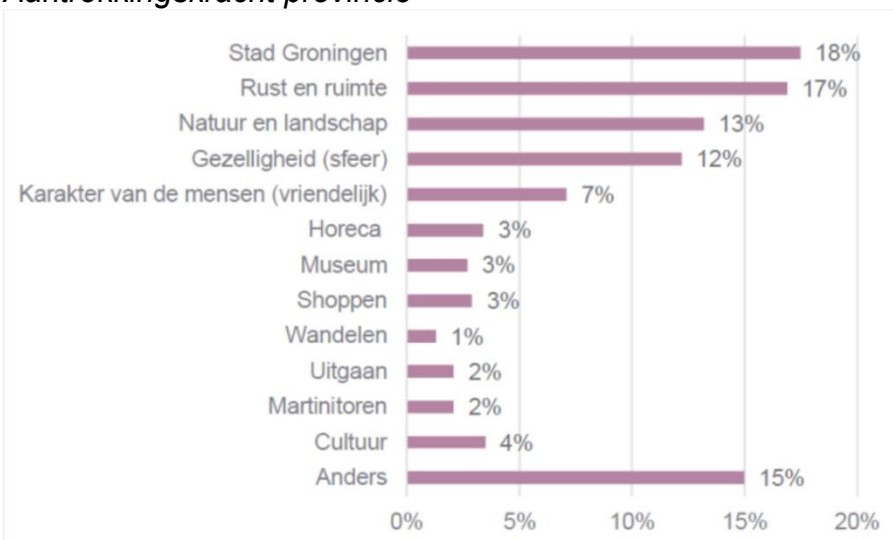
3 Trends en ontwikkelingen

3.1 Toerisme in Groningen *)

Overnachtingslocatie	2019
Stad Groningen	72%
Stadskanaal	2%
Haren	2%
Delfzijl	1%
Winschoten	1%
Pieterburen	1%
Leek	1%
Lauwersoog	1%
Overig	19%

Tabel 3.1: Overnachtingslocatie

Aantrekkingskracht provincie

Het Sweco rapport laat zien dat nog veel werk moet worden verzet in het bevorderen en spreiden van recreatie en toerisme richting de periferie van de stad Groningen. Het Nationaal Programma Groningen' kan daarvoor een belangrijke aanjaagfunctie zijn.

*) Bron: Rapport Sweco 2019 in opdracht van de provincie Groningen

3.2 Vaartoerisme in Groningen *)

- ✓ De meeste kajuitboten hebben een 2-persoonsbemanning (vooral 50+, vrijwel altijd met fietsen aan boord)
- ✓ Zeiljachten op de route Lauwersoog - Groningen - Delfzijl hebben een bemanning die meestal uit meer dan twee personen bestaat (veelal Engels- en Duitstalig)
- ✓ Circa 45% vaartoeristen is afkomstig uit Duitsland
- ✓ Circa 35% van de Nederlandse vaartoeristen komt van buiten onze provincie
- ✓ Circa 20% komt uit de eigen provincie

*) schattingen zijn op basis van waarnemingen/tellingen in de jachthavens

3.3 Kansrijke ontwikkelingen

- ✓ Door krapte op de woningmarkt in de stad Groningen wordt de afstand tussen wonen en werken jaarlijks steeds groter. Steeds meer mensen gaan wonen in landelijk gebied met veel groen en water
- ✓ Volgens Hiswa zijn er in 2018 circa 1200 nieuwe recreatievaartuigen verkocht waarvan de helft sloepen en sloepachtigen
- ✓ Technologische ontwikkelingen die “gedoe op het water” kunnen voorkomen of beperken en de veiligheid op het water kunnen vergroten (bijv. zelfbediening op afstand met een transponder of een app)
- ✓ Er is een verschuiving zichtbaar van bezit van een schip naar huren van een schip door vooral nog werkende huishoudens. De 50-plus groep kiest voor bezit en is ook de grootste groep vaartoeristen
- ✓ Circa 45% van onze vaartoeristen komt uit Duitsland. De vier noordelijke provincies zijn voor de Duitsers één groot vaargebied (zij noemen dat ‘Friesland’)
- ✓ Klimaatverandering is weliswaar een bedreiging en daarmee een grote uitdaging voor de waterschappen, maar kan ook een kans betekenen voor waterrecreatie en vaartoerisme. Het weer reconstrueren en ontsluiten van voormalige vaarwateren kan een verrijking te betekenen voor de waterrecreatie, pleziervaart en vaartoerisme
- ✓ Steeds meer gemeenten ontdekken het fenomeen ‘Cittaslow’ (zoals Westerwolde) voor toerisme; daarmee is Cittaslow ook een kans voor inkomend vaartoerisme
- ✓ Er lijkt een toenemende belangstelling voor de toeristische kanovaart

3.4 Bedreigende ontwikkelingen

- ✓ Aanlooproute vaarweg vanuit Duitsland (Haren-Rütenbrock kanaal) en de doorvaart over het Ruiten Aakanaal zijn kwetsbaar door de wankele financiële positie van de Gemeente Westerwolde
- ✓ Bij de gemeenten Westerwolde, Stadskanaal en Pekela staat de financiering van de Sociale Werkvoorzieningen ter discussie. Dit kan gevolgen hebben voor brug- en sluisbediening van de doorgaande vaarwegen
- ✓ Het verwachte toekomstige intensievere treinverkeer over de Spoorbrug in de stad Groningen dreigt de toegang tot het Noord Willemskanaal in de toekomst alleen mogelijk te maken tijdens de nachtelijke uren
- ✓ Ecologische en ontwikkelingen (natura 2000, vaarwateren worden verboden gebieden)
- ✓ Verzegeling buitenafvoer vuilwatertank zonder dat de infrastructuur van innamestations verbetert of wordt uitgebreid (politieke ontwikkelingen)
- ✓ PFAS probleem (baggeren; op diepte houden vaarwegen)
- ✓ Gemeenten krijgen te weinig overheidsbijdrage voor hun overlevingstaken waardoor bezuinigt wordt op de leefbaarheid (voorzieningen en onderhoud staan onder druk)
- ✓ Overdracht bruggen naar armlastige gemeenten waardoor het onderhoud in gevaar komt
- ✓ Er is te weinig affiniteit en kennis bij adviesbureau's en gemeenten in Groningen en Drenthe over waterrecreatie, vaartoerisme en de eisen die aan vaarwegen, voorzieningen en steigers voor deze sector worden gesteld
- ✓ Gemeenten treden niet handhavend op bij overtreden van het ligplaatsenbesluit door eigenaars van pleziervaartuigen, met als gevolg dat wrakvorming optreedt en passantenplaatsen bezet worden gehouden
- ✓ KRW-doelstellingen dreigen ‘door te schieten’. Met name:
 - activiteiten voor een maakbare natuur
 - streven naar ook schoon water ⇒ gevolg is overlast gevende waterplantengroei met grote gevolgen voor de waterrecreatie, in het bijzonder de zeilsport
- ✓ Milieuwetgeving voor waterrecreatie en pleziervaart is niet in balans en schiet op onderdelen zelfs tekort (ondeugdelijk)

4 Koersbepaling

De te varen koers moet worden bepaald op basis van hetgeen onze provincie aan sterktes heeft, gelegd tegen kansrijke ontwikkelingen.

4.1 *Kansrijke sterktes provincie Groningen*

Groningen beschikt over veel waterwegen, ontstaan uit de Veenvaart maar die nu helaas zijn gedempt of afgesloten voor de water- en vaarrecreatie. Zij kunnen in de (naaste) toekomst ook een belangrijk rol vervullen in de dreigende klimaatverandering en het dreigende tekort aan voldoende (drink)water.

Het weer ontsluiten van die vaarwegen kan een win-win situatie opleveren. Met name voor zowel de Waterschappen, de drinkwatervoorziening, de natuur en voor de vrijetijdseconomie (oeverrecreatie, vaarrecreatie, hengelsport). Hetzelfde geldt voor het prachtige Marengedebied, dat in het bijzonder geschikt is voor de kleine recreatievaart.

Niet alleen de stad Groningen, maar ook de provincie heeft een sterke identiteit die door Marketing Groningen prachtig zichtbaar wordt gemaakt in verhaallijnen. Daarvan zijn zes verhaallijnen zeer aansprekend en kenmerkend voor de Groninger identiteit.

1. Wadden, UNESCO Werelderfgoed
2. Strijd met en tegen het water (Wierden, Bijzonder dijkenlandschap door inpolderingen). Ook de Waterschappen mogen hun pareltjes promotioneel wat meer gebruiken.
3. Grensland vestingland
4. Regio's die door hun kenmerkende landschap een geschakeerd, maar bijzonder beeld van Groningen geven: Veenkoloniën, Duurswold en Favelingo, het coulisselandschap van het Westerkwartier en de open landschappen met de eindeloze horizon van de regio's Westerwolde, Oldambt, en het Hoge Land. Landschappen die vooral bijzonder voor de Groninger zelf zijn en door Ede Staal zo mooi bezongen. "Laat een lied van Ede Staal horen en de tissues zijn niet meer aan te slepen".
5. Borgen en steenhuizen
6. Hanze en handel (een nog herkenbaar rijk maritiem verleden).

Marketing Groningen moet deze 6 verhaallijnen promotioneel nog meer benutten. Ze hebben recht op meer dan alleen de slogan "Er gaat niets boven Groningen".

4.2 *Tasmanroutes.nl*

Met name het project Tasmanroutes.nl van de 11 maritieme musea in Groningen richt zich op de verhaallijnen dan Marketing Groningen. Met de slogan "Ontdek en beleef Groningen" hebben deze musea, met ondersteuning van het Regioteam Groningen & Drenthe van het Watersportverbond een project ontwikkeld met zogeheten Tasman vaar- en fietsroutes naar, door en in Groningen. Met name dit format biedt prachtige kansen voor het stimuleren van zowel vaartoerisme als toerisme in de belevingsvolle plaatsen in de provincie. Dit project alsmede het format is 'multi-inzetbaar'.

4.3 *Coöperatie Toerisme Groningen*

Op 10 februari j.l. heeft Marketing Groningen in samenwerking met enkele ondernemingen uit de toerimesector de 'Coöperatie Toerisme Groningen' opgericht. Zij nodigen andere ondernemingen uit zich bij hen aan te sluiten. Door samenwerking staat men sterker, kan kennis worden uitgewisseld en kunnen gemakkelijker innovatieve toeristische initiatieven worden ondernomen.

Een initiatief dat kansen biedt voor ook het 'stiefkind' vaartoerisme. Een vorm van toerisme dat nu nog sterk wordt onderschat, maar in potentie van grote betekenis is voor de vrijetijdseconomie.

4.4 Nationaal Programma Groningen (NPG)

Wij kunnen ons voorstellen dat de wensen vanuit de waterrecreatie heel goed kunnen samengaan met plannen van vaarwegbeheerders. Natuurvriendelijke oevers kunnen de vaarbeleving ook versterken. Verbeteren van bijvoorbeeld de toe- en afvoer van water door baggeren geeft ruimte voor de bevaarbaarheid van ook grotere recreatievaartuigen. Het NPG kan hierin een belangrijke rol vervullen.

De marsroute

4.5 Onze vijf pijlers in het 'Plan van aanpak'

Het Regioteam van het Watersportverbond heeft, gelet op de trends en de kansrijke ontwikkelingen, haar koers ingezet op vijf (5) pijlers. Deze pijlers zijn gelijkwaardig in hun belang.

4.6 Plan van aanpak

Onze knelpunten en wensen zijn voor het overgrote deel al bekend bij de vaarwegbeheerders. O.a. uit ons rapport 'Zorgelijke Toekomstbeeld Waterrecreatie en Vaartoerisme in Groningen' en ook uit het ambtelijk overleg met de vaarwegbeheerders. Zie paragraaf 6.1. De concrete knelpunten en wensen zijn daarom vooralsnog niet opgenomen in dit strategisch beleidsplan. Die komen in een 'Plan van aanpak' en worden voor elke vaarwegbeheerder en/of stakeholder volgens onze vijf pijlers aangestuurd.

Daarnaast wil het regioteam met vaarwegbeheerders en andere stakeholders met innovatieve plannen komen die aansluiten bij de visie en/of strategische plannen van de desbetreffende stakeholders. Zie paragraaf 6.2

5 Doelbepaling

Het denken in en het uitwerken van oplossingen voor knelpunten en wensen over waterrecreatie en vaartoerisme vindt plaats op basis van onze vijf pijlers. Bij elke pijler is een limitatieve opsomming gegeven van actuele voorbeelden die een beeld schetsen van onze doelen binnen de desbetreffende pijler.

Eerste Pijler

Allereerst moet een goede infrastructuur aan vaarwegen beschikbaar zijn. In de provincie Groningen is nu een prachtig netwerk aan fietspaden, voorzien van fietsknooppunten en rustpunten, beschikbaar. Een zelfde netwerk aan wandelpaden, met wandelknooppunten, wordt nu uitgerold en is in de loop van 2020 beschikbaar.

De infrastructuur van vaarwegen in de provincie Groningen schiet nog ernstig tekort (zie ook het Rapport 'Zorgelijk toekomstbeeld waterrecreatie en vaartoerisme' van het Regioteam Groningen & Drenthe van het Watersportverbond).

Nieuwe c.q opgewaardeerde vaarwegen (in de Noordelijke vaarverbinding Oldambtmeer) blijken niet aan de eisen te voldoen en is er overlast door waterplanten in zowel het meer als in de Noordelijke vaarverbinding. Ook dreigen vaarwegen te worden afgesloten (zoals het Ruiten Aakanaal). Verder valt in deze eerste pijler ook te denken aan het ontwikkelen van sloepenroutes op de waterwegen in het Marengedebied van Noord Groningen met op de routes overnachtingsmogelijkheden (tent, B&B, hotel). Voldoende doorvaarthoogte van bruggen is daarvoor cruciaal.

Tweede Pijler

Varen moet ook veilig gebeuren. Ook hier schieten de vaarwegen in Groningen tekort. Limitatief noemen we onveilige en te korte wachtsteigers bij bruggen en sluizen, de nog handbediende bruggen en de provinciale wens steeds grotere schepen toe te willen laten op provinciale vaarwegen waar ook recreatievaart is.

Scheiden van recreatievaart van beroepsvaart is wenselijk en kan worden gerealiseerd door opwaarderen en baggeren van alternatieve (vaartoeristische) routes.

Vaartrajecten en meren met waterplanten leiden tot onveilige situaties voor waterrecreatie en vaartoerisme. Tevens vormt dit een bedreiging voor het (wedstrijd)zeilen. Hiervoor is open water vereist. Het hanteren van een dynamisch waterpeil leidt tot een wisselende en soms te lage doorvaarthoogte van bruggen en bij de onwetende schipper tot onveilige situaties.

Derde pijler

Vaartoerisme is, naast passantenhavens, ook gebaat met aanlegplaatsen waarop een ligplaatsenverordening van toepassing is (voorkomen van wrakvorming) met a voorzieningen als stroompalen, watertappunten en ook met een b adequate infrastructuur voor het innemen van toiletwater 'zonder gedoe' en stortplaatsen voor chemische toiletten. Bij voorkeur bij passantenhavens, waarbij wordt opgemerkt dat inzamelen van afval primair een overheidstaak is en niet van de haven zelf.

Vierde pijler

De noodzaak voor duurzaam varen en het verminderen c.q voorkomen van vervuiling van het oppervlaktewater door waterrecreatie en vaartoerisme is wenselijk en noodzakelijk. Daarbij uiten wij wel onze grote zorgen over het 'doorschieten' ervan met maatregelen die contraproductief zijn, ja zelfs negatief uitwerken voor hetgeen overheid en vaarwegbeheerder voor ogen staan. Als regioteam willen wij een actieve rol vervullen in niet alleen schoon en bevaarbaar oppervlaktewater, maar ook in het stimuleren van duurzaam en energiebesparend varen.

Vijfde pijler

Voor het stimuleren van vaartoerisme en pleziervaart is routeontwikkeling een grote stimulans voor economische ontwikkeling waar vooral recreatieondernemingen de vruchten van plukken. Varen, fietsen, wandelen en toeristische beleving kunnen niet los van elkaar worden gezien in de vrijetijdseconomie. Zie ook hetgeen onder 4.2 is vermeld.

Aanlegplaatsen en natuur en/of fietsroutes moeten op elkaar aansluiten.

Vaartoeristen hebben vrijwel allemaal (vouw)fietsen aan boord en zoeken, na het vastleggen van hun schip, de beleving aan de wal. Mede doordat zij ook inkopen moeten doen en ook de horeca opzoeken, zijn hun bestedingen substantieel hoger dan de 'vrije tijd fietsers' uit de omgeving. De omgeving van de aanlegplaats moet de vaartoerist dan wel wat te bieden hebben (beleving van de 'pareltjes'), anders is hij de volgende dag weer vertrokken.

Pareltjes inventariseren

Tot nu toe hebben overheden verontachtzaamd alle 'pareltjes' in de eigen regio goed en volledig te inventariseren en kenbaar te maken aan de inkomende (vaar)toerist. Ook de presentatie van hetgeen de regio te bieden heeft, geeft nog onvoldoende blijk dat wordt gedacht vanuit de beleving van de toerist. Ook hier is nog veel te winnen.

6 Concretisering en innovatie

6.1 Ambtelijk overleg

Knelpunten bij waterrecreatie en vaartoerisme, alsmede overleg over voorgenomen activiteiten van vaarwegbeheerders, komen in het geregelde ambtelijke overleg met de desbetreffende vaarwegbeheerder aan de orde. Het oplossen van de knelpunten in de sector waterrecreatie is daarbij afhankelijk van de beschikbaarheid van de financiële middelen en de bereidheid van de desbetreffende vaarwegbeheerder. Veelal kan een gedachte oplossing pas worden meegenomen als 'grote werken' op of aan de vaarweg worden geïnitieerd.

6.2 Bestuurlijk overleg over de toekomst

Bestuurlijk overleg vindt niet alleen plaats met vaarwegbeheerders, gemeenten en provincie(s), maar heeft het Regioteam van het Watersportverbond ook bestuurlijk overleg met stakeholders in de sector vrijetijdseconomie. Dit lijkt een kansrijke ontwikkeling.

In de toekomstvisie 2020-2025 ligt het streven van Waterrecreatie Nederland bij:

- ✓ waterrecreatie een beleving voor alle Nederlanders te laten zijn;
- ✓ waterrecreatie van betekenis te laten zijn voor de ruimtelijke, sociale en economische ontwikkeling van Nederland;
- ✓ waterrecreatie veilig en duurzaam te maken.

Ons regioteam ondersteunt deze visie en ambitie, maar heeft voor een toekomstbestendige vaar- en waterrecreatie, haar visie en ambitie anders geformuleerd

- ✓ het oplossen van knelpunten en realiseren van wensen, geïnventariseerd volgens onze vijf pijlers waarbij recht wordt gedaan aan onze toekomstvisie (zie 6.1)
- ✓ dat waterrecreatie, pleziervaart en vaartoerisme een bijdrage moeten leveren aan de leefbaarheid en aan de vrijetijdseconomie in de regio

Daartoe willen wij met innovatieve plannen inspelen op de kansrijke trends en ontwikkelingen (zie de hoofdstukken 3 en 4) in samenhang met de 5 pijlers. Daarbij moeten wij samenwerken met en anticiperen op de beleving en de plannen van de stakeholders. Deze plannen blijken vaak parallel te lopen. De financiële middelen voor de realisering moeten worden gevonden in fondsen van het Rijk (zoals NPG) en bijdragen van gemeenten en provincie.